

ZÁPISNÍK SLOVENSKEHO JAZYKOVEDCA

Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV

Ročník 5 • Číslo 3 • 1986

T É Z Y P R E D N Á Š O K

Rečnícky jazykový štýl

Rečnícky jazykový štýl sa v systematike jazykových štýlov v slovenčine uvádza pomerne neskoro, vlastne až v 2. vydaní Mistríkovej Stylistiky slovenského jazyka z roku 1977. Predtým však analyzoval tento štýl J. Mistrík r. 1972 v štúdiu uverejnenej v Slovenskej reči.

Na rozdiel od náučného štýlu, ktorého charakteristiky /dištinkatívne príznaky/ sú dosť výrazné /verejnosť, písomnosť, monologickosť, pojmovosť, presnosť, zreteľnosť, odbornosť/, rečnícky štýl sa tu charakterizuje príznakmi verejnosť, ústnosť, situačnosť, adresnosť, sugestívnosť, emfatickosť, názornosť, dramatickosť, ozdobnosť. Je zrejmé, že tieto príznaky nie sú na jednej úrovni, kým prvé štyri sa týkajú funkčnej stránky rečníckeho štýlu, ďalších päť sa

týka skôr realizovaného rečnickeho prejavu, respektíve subjektívnych postojov rečníka. To však nie je na prekážku, lebo jazykový štýl sa vo všeobecnosti vymedzuje ako vec prejavu, respektíve komunikačnej sféry, teda nie jazykového systému. Práve toto vymedzenie je však v protiklade s úsilím povýšiť funkčné jazykové štýly, respektíve objektívne štýly za zložky jazykového systému.

V novej systematike jazykových štýlov sa rečnícky štýl u J. Mistríka zaraďuje medzi vecné, respektíve podrobnejšie medzi štýly verejného styku a najnovšie medzi objektívno-subjektívne štýly spolu s publicistickým a esejistickým. U F. Miku sa rečnícky štýl pokladá za odvodený, ale neuvádza sa, od ktorého zo štyroch základných, primárnych štýlov /hovorový, umelecký, administratívny, vedecký/ je odvodený.

V migračnom hexagóne J. Mistrík hodnotí vzťahy medzi jednotlivými štýlmi troma stupňami súvislosti. Podľa tohto hodnotenia rečnícky štýl najmenej súvisí s umeleckým štýlom /najnižší stupeň súvislosti/, menej s náučným /stredný stupeň/, najviac /tretím stupňom/ s publicistickým, administratívnym a hovorovým. Podľa mojej mienky súvislosť medzi umeleckým a rečníckym štýlom je veľmi vysoká, a naopak, medzi rečníckym a administratívnym veľmi nízka, takisto aj medzi umeleckým a administratívnym.

Aj tieto rozdiely v hodnotení ukazujú, že rečnícky jazykový štýl nemá pevné miesto v systéme jazykových štýlov.

Analýza konkrétnych rečníckych prejavov ukazuje, že

nemajú osobitný systém výrazových prostriedkov, majú len isté kompozičné rozdiely /špecifický úvod, osobitné členenie/ a záväznú prítomnosť sprievodných výrazových prvkov /gestikulácia/. V závislosti od témy sa v nich využívajú všetky typy výrazových prostriedkov, azda menej voľne ako v umeleckom štýle, ale v podstate podobným spôsobom.

Preto ak sa v stratifikácii slovenčiny ako národného jazyka vyčleňuje nie umelecký štýl, ale jazyk umeleckých diel, možno aj namiesto rečnickeho štýlu hovoriť o jazyku rečníckych prejavov. Tým by sa rečnícky štýl vyčlenil zo systému jazykových štýlov ako základného prostriedku diferenciácie spisovnej formy a postavil by sa vedľa jazyka umeleckej literatúry.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.
/27. 2. 1986 - Prešov/

Slovenský akuzatív a jeho responzie v angličtine

Skúmaná oblasť je súčasťou štátneho plánu výskumu č. VIII-8/9/03/3 a čiastkovou úlohou pre vypracovanie konfrontačnej gramatiky angličtiny a slovenčiny.

Výskum sa robil na materiáli 1500 excerpcií výskytu akuzatívu v slovenských prekladoch a paralelných anglických konštrukcií.

Hoci aj iné jazyky poznajú pád, ktorý sa nazýva akuzatív, v ich pádovom systéme nemožno akuzatív stotožňovať so slovenským akuzatívom.

V slovenčine je akuzatív morfológicky málo výrazný, jednako však je vo vete prakticky vždy jasne identifikovateľný. Morfológicky slovenský akuzatív ostro kontrastuje s maďarským. Zaujímavé je aj morfológické porovnanie akuzatívu zámen s inými jazykmi. Spravidla je akuzatív zámen morfológicky výraznejšie odlišený oproti iným pádom než akuzatív substantív.

Pri slovenskom akuzatíve možno rozoznať najmenej 9 syntaktických použití, a to ako 1/ priamy objekt, 2/ druhý priamy objekt, 3/ objektové doplnenie, 4/ adverbálne, 5/ premodifikátor substantíva v akuzatíve, 7/ súčasť predložkovej frázy, 8/ kvantifikátor, 9/ v jednočlenných a eliptických vetách. Funkcie č. 5 a 6 sa zhodujú s rovnakými funkciami vyjadrenými aj inými pádmí. Primárnou funkciou je priamy objekt - je to 67 % celkového výskytu v skúmanom materiáli. Naopak, priamy objekt sa zriedka vyjadruje inými prostriedkami. Z ostatných funkcií je najfrekvencovanejší akuzatív v predložkovej fráze /27 %/, akuzatív vyjadrujúci kongruenciu nie je do frekvencie funkcií započítaný.

Pri objekte je sporné delenie na priamy a nepriamy objekt iba podľa pádu. Toto delenie sa javí užitočné iba pri súčasnom výskyte obidvoch. Problematický je aj prechod medzi objektom /holým pádom/ a adverbálne /predložkový pád/. Akuzatív s predložkou navrhujem nezaraďovať k objektu, ale k adverbálne, ktoré môže mať niektoré vlastnosti objektu.

V porovnaní so slovenčinou je anglický objekt určený predovšetkým pozíciou. Pre slovenčinu je zase pozícia irelevantná.

Z hľadiska valencie stojí pri slovese spravidla jeden akuzatív /v angličtine zväčša jeden obligatórny objekt/. Výskyt dvoch akuzatívov pri slovese je výnimočný.

Akuzatív vo funkcii objektu má v anglickom materiáli /až na zvyšujúcu heterogénnu skupinku/ 7 rôznych responzných typov tiež v objektovej funkcii /spolu 72,8 % prípadov objektového akuzatívu/. Zaujímavé sú prípady, keď slovenskému akuzatívnemu objektu zodpovedajú v angličtine dva vetné členy a prípady s kvantifikáciou.

Pri responzii medzi akuzatívnym objektom a anglickým subjektom /9,65 %/ hrá veľkú úlohu aktuálne vetné členenie. V angličtine sa tu uplatňujú pasívne a iné pre angličtinu špecifické konštrukcie /napríklad existenčná väzba *there is*/ a konverzný význam slovesa.

Adverbálne /predložková fráza/ je responziou akuzatívneho objektu na treťom mieste /7,2 %/. V obidvoch jazykoch jestvujú vedľa seba aj paralelné konštrukcie s objektom a s adverbálne /predložkovou frázou/.

Anglické sloveso je responziou slovenského akuzatívneho objektu /č. 1 %/ vtedy, keď akuzatívny objekt spresňuje významovo vägne sloveso, pričom sa v angličtine celý význam vyjadruje slovesom /odňať farbu - *discolour*/.

Ďalšie percentuálne menej zastúpené responzie sú postmodifikátor v nominálnej fráze, subjektové a objek-

tové doplnenie, nepriamy objekt a iné, z hľadiska početnosti nezaujímavé prípady.

Cieľom výskumu bolo jednak spracovať čiastkovú úlohu, jednak ukázať užitočnosť konfrontačnej metódy, a to aj tam, kde skúmaný jav nachádzame iba v jednom z konfrontovaných jazykov. Najmä z hľadiska aplikácie v pedagogickej a prekladateľskej praxi je užitočné zistenie, že nejestvovanie určitého jazykového javu v jednom z jazykov neznamena, že napríklad pri preklade ho možno ignorovať, spravidla vždy sa nájdu responzie /opačne napríklad nemožno ignorovať kategóriu určenosti pri preklade z angličtiny do slovenčiny/.

PhDr. Miroslav Bázlik, CSc.

/11. 3. 1986 - Bratislava/

Normovanie jazyka, tiež v rozvojových zemích

1. Pojem norma spisovného jazyka má dva aspekty:

a/ Procesuálny: Norma se vyvíjí v jazykovém povědomí příslušníka spisovného jazyka, a to bezděčně. Předpokladem k vyvozování užitečných závěrů pro vnitřní charakteristiku normy je v tomto případě základní míra kompetence uživatele jazyka. b/ Operativní: Tu běží vpravdě o normování jazyka, o jeho standardizaci /povýšení do funkce celospolečenského dorozumivacího nástroje/ a kodifikaci /stanovení závazných klíčových forem/. Předpokladem

k této vlastně už institucionalizované činnosti je zevrubné poznání jazyka i společenského dění vývoj jazyka ovlivňujícího.

2. Do všech komunikačních aktů mohou porůznu vnikat prostředky podmíněné teritoriálně jako signály solidarity mluvčího s prostředím, v němž se trvale nebo dočasně pohybuje. Stávají se tak signály pro vyjádření této hodnoty záměrnými, nikoli pouze tolerovanými, náhodnými, ba ani jen potenciálními. Naopak průnik markantně spisovného vyjadřování do interakce důvěrně, jakkoli nepřilíš obvyklý, mává příčiny rozmanité /například vnitřního vzdálení, ukáznění, respektu, nezúčastněnosti ap./.

3. V protikladu psanosti - mluvenosti se u prvního členu uplatňuje právě kodifikace, přesněji řečeno záměr se jí přidržovat. Avšak mluvené projevy realizované spisovným jazykem obražejí nadto i živou soudobou normu s platnými vývojovými tendencemi, nikoli výjimečně se proto odchylují od kodifikace a zejména: jsou veskrze tolerantní vůči nespisovným prvkům a za to běžně nepodléhají kritice.

4. V případě rozvojových zemí je rozhodujícím faktorem, který konstituuje jazykovou situaci, šíře a hloubka styků mezi obyvateli rozvojové země. Tu záleží na způsobu výroby, na výrobních vztazích, a s tím souvisící dosažené technické /civilizační/ a kulturní úrovni země. V jazykové situaci se reflektuje politické a

ekonomická formace, přiměřeně i vývoj země a dlouhodobé tradice, administrativní organizace, výchovný systém, zeměpisná distance, nové skutečnosti: vybudování dopravní sítě a hlavních cest, nová politická hnutí a myšlenkové proudy, imigrační vlny, převratné události politické, likvidování analfabetismu ap. Při vši důležitosti jazykového faktoru je závislost jazyka na ekonomice a politice země zřejmá, a to právě ze sociolingvistického aspektu. Rozdílné je potom postavení bývalého "koloniálního" jazyka /světového/, rozmanité jsou konkrétní realizace bilingvismu a diglosie.

Prof. PhDr. Jan Chloupek, DrSc.

/8. 4. 1986 - Bratislava/

Čas v jazyku a jazyk v čase

1. Čas spolu s priestorom a pohybom je atribútom hmoty. Pojmy priestoru a času "odrážajú skutočný, objektívne reálny priestor a čas"; treba ich skúmať jednak ako "objektívne vlastnosti reálneho sveta odrážané vedomím, t. j. z gnozeologického aspektu", jednak ako "atribúty hmoty, hmotnej substancie, t. j. z ontologického aspektu" /Rutkevič/. Ontologický a gnozeologický "štatút" času sa v jazykovedných úvahách odráža diferencovane v pojmoch "fyzický čas", "chronický čas" a "jazykový čas" /Benveniste/. Jazykový čas "nie je adekvátnym odrazom objektívneho času, ale zrkadlí sa v ňom utilitaristický a egocentrický

postoj ľudského subjektu". /Krupa/. Čas sa teda do jazyka a jazykovej komunikácie prenieta v podstate dvojakým spôsobom: ako ontologická kategória /jazyk v čase/ a ako gnozeologická kategória /čas v jazyku/. Ontologický čas vchádza do jazykov "jednotne" /v ňom sú si všetky jazyky rovné/; gnozeologický čas v jazyku je "spracovateľná" kategória času, je "reakciou" jazyka na kategóriu času /v ňom sa jazyky môžu typologicky aj diferencovať/.

2. Pri úvahách o čase ako ontologickej kategórii v jazyku, o "jazyku v čase" treba si pripomenúť súčinnosť kognitívnej a komunikatívnej jazykovej funkcie i komplexný komunikačný oblúk /expedient - jazyk - percipient/. V stavebných prvkoch jazyka sa odráža celý proces komunikácie: zreteľ na vysielateľa, ale aj na prijímateľa, a navyše aj odraz skutočnosti. Tým sú dané rozličné - ale vnútorne späté - konfigurácie jazykových prvkov, v ktorých sa viac ráta s expedientom a percipientom, alebo sa viac posilňuje vzťah jazyka a skutočnosti. Reč "poznávania" a reč "komunikovania" môžeme charakterizovať aj ako opozíciu "tvorivosti" a "reprodukcie". Kognitívna jazyková funkcia sa viac prenieta do gnómickeho a metajazykového vyjadrenia, komunikácia je viac aktuálnou. "Tvorivý" pohľad na mimojazykovú skutočnosť je informačne a sémanticky nasýtenejší, náročnejší; "reprodukčný", komunikačný rozmer jazykovej funkcie zasa charakterizuje vysoký stupeň prediktability spôsobený značnou redundanciou v komunikačnom kanáli reči.

2.1. Relatívne "vyváženie" oboch uvedených funkcií je charakteristické napríklad pre rečnícky štýl. Komunikatívna jazyková funkcia sa v ňom premieta cez situačnosť danú prítomnosťou adresáta reči, kognitívnosť "obsahom" textu, jeho "spätím" so skutočnosťou. Rečník "je obrátený tvárou k adresátovi a registruje, že jeho prejav je zaradený do skutočného času"; pritom "... skutočný čas v rečníctve sa uplatňuje len ako rámcujúci, ale nie ako čas textu ... reč ako taká má vlastný čas /čas textu/, nezávislý od skutočného času prednesu" /Mistrík/. Skutočný čas prejavu je "aktuálny" a v jeho pozadí stojí komunikatívna jazyková funkcia, čas textu je "gnómický" a jeho podloží je kognitívna jazyková funkcia.

3. Uvažovať o rýchlosti jazykovej komunikácie, o rýchlosti kódovania /"pretvárania" poznatkov o skutočnosti do osobitného systému jazykových znakov/, prenášania, prijímania a dekódovania jazykovej informácie, viazanej na formové, zvukové prvky, znamená uvažovať predovšetkým o časovej modulácii jazykových prostriedkov; na jej pozadí možno preukazne demonštrovať dialektickú jednotu poznávacej činnosti človeka, jeho odraz mimojazykovej skutočnosti jazykovými prostriedkami a celého komunikačného oblúka.

3.1. Ak si premietneme rýchlosť kódovania a dekódovania poznatkov o svete v procese jazykovej komunikácie cez informačnú nasýtenosť kognitívnej a komunikatívnej

zložky v jazyku, vyplynie nám záver, že texty, v ktorých ide o zdôraznenie komunikatívnosti /napríklad hovorový štýl, publicistika/, majú tendenciu k rýchlejšiemu spádu, než texty podčiarkujúce zobrazovaciu, kognitívnu jazykovú funkciu, v ktorých je komunikačný aspekt v pozadí /umelecký štýl, vedecký štýl/. Tieto skutočnosti sa nám jednoznačne potvrdili pri experimentálnom výskume tempa reči a jeho súčinnosti s pauzou v spisovnej slovenčine. Tempo reči je citlivým seizmografom artikulačno-akustickej a percepčnej kapacity expedienta a percipienta pri jazykovej komunikácii; zároveň je signálom a regulátorom sémantickej hustoty textu.

4. Dialektika kognitívnej a komunikatívnej jazykovej funkcie, v ktorej sa zrkadlí diferencovaná hladina "ontologického" času, sa prejavuje v "dvojjednosti" týchto funkcií: sú to blízence kráčajúce spolu priestormi jazyka, ktorých hlas sa stáva posolstvom len vtedy, keď znie súbežne:

Doc. PhDr. Ján Sabol, CSc.

/15. 4. 1986 - Banská Bystrica/

K opisu gramatickej kategórie času v slovenčine

Gramatická kategória času ako dôležitá predikatívna kategória sa už dlho stretáva so záujmom jazykovedcov. Predsa však práve otázky, vyskytujúce sa v súvislosti s významom gramatických časov, ešte stále nie sú vyriešené.

Opis významu gramatických kategórií - a tak aj gramatickej kategórie času - musí brať ohľad tak na signifikatívny, ako aj na denotatívny význam. Pritom signifikatívny význam vytvára rámec pre rozličné spôsoby používania, t. j., že každý spôsob používania je zakotvený vo významovom potenciáli príslušnej formy.

Pre adekvátny opis gramatickej kategórie času v slovenčine treba vyčleniť tri časové úseky: čas uskutočnenia deja /E/ je ten čas, v ktorom sa odohráva príslušný dej. Čas prehovoru /S/ je ten čas, v ktorom hovoriaci podáva výpoveď. Referenčný čas /R/, je ten čas, vzhľadom na ktorý sa zaraďuje príslušný dej.

Gramatická kategória času v slovenčine vyjadruje časové zaraďenie E vzhľadom na R. Ak splyvajú R a S, tak ide o základný čas, pri pomernom čase splyva R s časom uskutočnenia iného deja.

Z morfológického a sémantického hľadiska medzi základným a pomerným časom - ak sa odhliadne od voľby vzťažného bodu - niet nijakých zásadných rozdielov. Preto pri opise gramatickej kategórie času sa vychádza z nasledujúcich opozícií: v korelácii "signalizovanie časovej anteriority - nesignalizovanie časovej anteriority" stojí minulý čas oproti prítomnému a budúcemu času. Pri nesignalizovaní časovej anteriority sa prijíma pre budúci a prítomný čas existencia korelácie "signalizovanie časovej posteriority - nesignalizovanie časovej posteriority".

Predpokladané signifikatívne významy, ktoré už berú ohľad na mnohoznačnosť jednotlivých časov, sa vysvetľujú pre základný čas príznakmi V /minulosť/, Z /budúcnosť/ a V, Z. Pritom V a Z by sa mohli na časovej osi zobrazit ako lúče, ktoré z príslušného času prehovoru /s vylúčením jeho samotného/ vedú do nekonečna, pričom V označuje časový úsek pred časom prehovoru a Z časový úsek po čase prehovoru. V, Z stojí pre čas prehovoru. V pomernom čase sa analogicky prijímajú príznaky Vorz /predčasnosť/, Nachz /následnosť/ a Vorz, Nachz . /Poznámka ku znakom: Vorz, Nachz: z nemčiny Vorzeit, Nachzeit./

Markírovanosť /Markiertheit/ niektorých spôsobov používania - napríklad "historický prítomný" alebo používanie nedokonavého prítomného času na vyjadrovanie budúcich dejov, situácií - sa vysvetľuje teóriou asymetrických korelácií. Pritom vzťah medzi príznakovým a nepríznakovým členom každej jednej korelácie potrebuje ďalšie spresnenie pokiaľ ide o podmienky, za akých význam príznakového člena a/ musí byť vyjadrený, b/ nemôže, prípadne nesmie byť vyjadrený a c/ jeho vyjadrenie je ľahostajné. Teda aj bezpríznakový člen korelácie má v určitých spôsoboch používania celkom svoju "vlastnú" oblasť používania, a síce v prípade b. Nemarkírované /unmarkiert/ by mali byť všetky tieto spôsoby používania, ktoré vyjadrujú práve túto "vlastnú" oblasť používania.

Pretože existuje istá súhra medzi gramatickou kategóriou času a gramatickou kategóriou vidu, vyčleňuje sa ešte štvrtý časový úsek, a to čas pozorovania. Čas pozorovania sa má chápať ako uhol pohľadu, z ktorého hovoriaci dej podáva. Čas pozorovania nie je zložkou signifikatívneho významu času, ale je jednou zložkou signifikatívneho významu vidu.

Gabriela Nolte

/22. 4. 1986 - Bratislava/

Lingvistické, sociolingvistické a psycholingvistické základy tvorby cieľov vyučovania cudzích jazykov

Tvorba cieľov je permanentne aktuálna problematika. Ráta sa s neustále sa meniacimi socio-ekonomickými, socio-politickými a socio-kultúrnymi podmienkami a faktormi, pričom narastajú nové poznatky z tých disciplín, ktoré priamo či nepriamo súvisia s tvorbou cieľov - pedagogika, jazykoveda, sociolingvistika, teória vyučovania a pod.

Teoretická a metodologická báza tvorby cieľov je neobyčajne zložitá so zreteľom na množstvo požiadaviek, faktorov a podmienok, ktoré sa musia brať do úvahy, ako aj na pedagogické, lingvistické, sociolingvistické, psycholingvistické hľadiská.

Pedagogická podstata tvorby cieľov je daná ako priesečník spoločenskej potreby a možnosti žiaka, ako

aj informatívnych a formatívnych možností príslušnej odbornej vednej disciplíny. V socialistickej pedagogike sa hovorí o výchovno vzdelávacích cieľoch, o presnosti definovania cieľov, ako vnútorne diferencovanej štruktúry, o komunikatívnom, vzdelávacom a výchovnom cieľi, o klasifikácii cieľov. Ciele môžu byť a/ dlhodobé, b/ etapové, c/ mikrociele.

Lingvistická podstata tvorby cieľov. Lingvistika má tu kľúčový výraz, existuje priamy vplyv jednotlivých jazykovedných škôl na vyučovanie. Opisy príslušných jazykov sú základom tvorby dlhodobých a etapových cieľov.

Sociolingvistická podstata tvorby cieľov. Významný prínos pre teóriu a metodológiu tvorby cieľov majú pojmy a pojmové rámce v oblasti sociolingvistických bádání.

Psychologická, respektíve psycholingvistická podstata tvorby cieľov. Význam psychológie pre teóriu vyučovania postupne narastá: vznikajú hraničné disciplíny začiatkom 50-ych rokov, vynárajú sa otázky osvojovania jazyka, bilingvizmus. S psycholingvistickými faktormi treba počítať prakticky v každej etape tvorby cieľov - dotýkajú sa nielen ich kvantitatívnej úrovne, ale na tomto základe sa koriguje aj kvalitatívna náročnosť zručností, pojmov, vzťahov medzi pojmami a zručnosťami, a to postupne podľa prijatej klasifikácie cieľov.

PhDr. Richard Repka, CSc.

/6. 5. 1986 - Bratislava/

Časové vedľajšie vety v predpisovnej slovenčine

Spracovaním historického pramenného materiálu z predpisovného obdobia slovenčiny sa v súvetiach s časovou vedľajšou vetou vyskytujú dve základné významové skupiny časových vedľajších viet. V prvej skupine sa vyjadruje časové zaradenie deja hlavnej vety /odpovedá na otázku Kedy sa uskutočnil dej hlavnej vety?/, druhá významová skupina vyjadruje ohraničenie deja hlavnej vety /odpovedá na otázku Odkedy, respektíve dokedy trval dej hlavnej vety?/.

V prvej skupine súvetí s časovou vedľajšou vetou vyjadrujúcou zaradenie deja hlavnej vety sa môžu vyjadrovať súčasné alebo následné deje. Z významového hľadiska je v jednotlivých podskupinách relevantná gramatická kategória vidu, respektíve kombinatorne možnosti dokonavých a nedokonavých slovies vo funkcii predikátov hlavnej a časovej vedľajšej vety:

Rámcovanie deja hlavnej vety:

VV/VF nedok.   HV/VF dok.

Čiastočná súčasnosť dejov:

VV/VF nedok.   HV/VF nedok. v minulom čase,

ak sú predikáty /alebo aspoň jeden z nich/ v minulom alebo budúcom čase, vyjadruje sa čiastočná súčasnosť vo všeobecnom poňatí.

Úplná následnosť dejov s ukončeným dejom hlavnej vety: VV/VF dok. min.   HV/VF dok. min.

Úplná následnosť vo všeobecnom poňatí:

VV/VF nedok.   HV/VF dok. pri predikáte

hlavnej vety v budúcom čase.

Úplná následnosť s neukončeným dejom hlavnej vety:

VV/VF dok.   HV/VF nedok.

Úplná následnosť dejov s neukončeným dejom hlavnej vety vo všeobecnom poňatí:

VV/VF dok.   HV/VF nedok. pri predi-

kátoch hlavných viet v prítomnom alebo budúcom čase.

V skupine súvetí s časovou vedľajšou vetou vyjadrujúcou ohraničenie deja hlavnej vety sa v predpisovnom období slovenčiny vyskytovali nasledovné významové skupiny:

Dokedy trvá dej hlavnej vety?

Dej hlavnej vety trvá do uskutočnenia deja vedľajšej vety: VV/VF dok.   HV/VF nedok.

Dej hlavnej vety nastane do završenia deja vedľajšej vety: VV/VF dok.   HV/VF dok.

Dej hlavnej vety trvá do ukončenia deja vedľajšej vety /súbežné deje/:

VV/VF nedok.   HV/VF nedok.

Výsledok deja hlavnej vety trvá do uskutočnenia deja vedľajšej vety /následné deje/:

VV/VF dok.   HV/VF dok.

Odkedy trvá dej hlavnej vety?

Dej hlavnej vety trvá od začiatku trvania deja vedľajšej vety: VV/VF dok.   HV/VF nedok.

Dej hlavnej vety sa neuskutoční do ukončenia deja vedľajšej vety: VV/VF nedok. HV/VF dok.

Dej hlavnej vety trvá od uskutočnenia deja vedľajšej vety: VV/VF nedok. HV/VF nedok.

Spracovanie časových vedľajších viet v predpisovnej slovenčine potvrdilo kontinuitu jednotlivých významových skupín /na základe výskumov A. Ferenčíkovej Časové podradovacie súvetie v slovenských nárečiach. V tlači/ i autochtónnosť prostriedkov, ktorými sa v predpisovnom období vyjadrovalo časové zaradenie i ohraničenie deja hlavnej vety časovou vedľajšou vetou. Zároveň sa v oblasti historickej syntaxe potvrdila i migračno-integračná teória a porovnaním niektorých výsledkov so stavom v iných slovanských jazykoch i základné vývinové tendencie pri vyjadrovaní bezprostrednej predčasnosti deja časovej vedľajšej vety, siahajúce do konštitutívneho obdobia vývinu slovenčiny /10.-11. storočie/.

PhDr. Pavol Žigo, CSc.

/15. 5. 1986 - Banská Bystrica/

Analogická nominácia

Ako analogická nominácia sa označuje ten spôsob pomenovania, pri ktorom sa v onomaziologickom reťazci postupuje síce od konceptuálnej oblasti k obsahovej, ale forma nového pomenovania sa berie už z jestvujúceho

hotového pomenovania inej veci. Hotovú formu iného pomenovania možno prevziať predovšetkým preto, že konceptuálna a obsahová zložka starého i nového pomenovania sú v úzkom vzťahu.

Proti doterajším názvom typu druhotná, závislá, odvodená, neautonómna nominácia má podoba analogické nominácie výhodu najmä v tom, že poukazuje na analogické vzťahy medzi dvoma onomaziologickými reťazcami.

Pri úvahách o využití rozličných postupov prenášania významu /ako sa doteraz o tomto type nominácie hovorilo/ sa poukazuje často na to, že metafora je typickým postupom okazionálneho pomenovania, a je teda účinná len v texte. Tým sa vlastne popiera jestvovanie značného počtu lexikalizovaných metafor.

Pri týchto úvahách sa vlastne uplatňuje textologické alebo poetologické hľadisko. Pri lexikologickom hľadisku sa zase vychádza z poznatku, že vzťahy prenesenia /metaforické a metonymické/ sa uplatňujú pri zisťovaní štruktúry slova, respektíve sémantickej štruktúry slova. Niektorí bádatelia sa v tejto oblasti výskumu uchylujú skôr k riešeniu z konceptuálneho hľadiska. Napríklad Nikitin rozoznáva vzťahy implikačné, similačné a špecializačné.

Z onomaziologického hľadiska treba rozlišovať analogickú nomináciu na základe príľahlosti konceptuálnej a obsahovej oblasti a krajným prípadom apelativizácie typu Watt - watt.

Na základe prírunku, inklúzie vznikajú rozličné typy

metaforických pomenovaní, kde môže ísť jednak o jeden spoločný príznak, jednak o jeden odlišný príznak.

O iný typ prieniku ide pri úžení pomenovania typu ruka - ruka /paža/.

Napokon treba poukázať aj na rozličné typy univerbizačných pomenovaní, pri ktorých sa na jeden konceptuálny i obsahový prvok pripájajú dva formové prvky, pričom novší formový prvok je v inklúzii k staršiemu, napríklad streda, v ktorú sa hrajú pohárové zápasy - pohárová streda.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.

/20. 5. 1986 - Nitra/

Knižné novinky

Zborník: Jazyková politika a jazyková kultúra.

Vedecký redaktor: J. Kačšla. Referáty z vedeckej

konferencie konanej v dňoch 17. - 19. 4. 1985

v Smoleniciach. Bratislava 1986, 368 s.

Informácia

Dňa 1. mája t.r. umrel profesor PhDr. Ján Oravec, DrSc., člen Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Nitre. Bol členom výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti a predsedom nitrianskej pobočky SJS.

Vychádza štvrťročne v náklade 250 kusov - len pre internú potrebu. Zodpovedá Jozef Mistrík.